การออกแบบสภาพแวดล้อมในการเดินเท้าในเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ

DESIGNING AN ENVIRONMENT FOR PEDESTRIAN-FRIENDLY WALKWAYS IN THE CITY FOR THE ELDERLY

โชติวัฒน์ บุญสรรค์*
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Chotiwat Bunsan*
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

*E-mail: Chotiwat49@gmail.com

Received: 2024-04-17
Revised: 2025-10-28
Accepted: 2026-03-10

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมในการเดินเท้าในเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ประเทศไทยและประเทศอาเซียนกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด ซึ่งผู้สูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Department of Older Persons, 2021; Situation of the Thai Elderly, 2020) การเข้าสู่สังคมสูงวัยส่งผลต่อการวางนโยบายด้านสังคม เมือง และโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 และกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา พ.ศ. 2548 กำหนดแนวทางการเข้าถึงอาคารและสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเน้นความเท่าเทียมและความปลอดภัย การออกแบบเพื่อคนทั้งมวล (Universal Design) และแนวคิดอารยสถาปัตย์ (Friendly Design) เป็นแนวทางสำคัญที่ส่งเสริมการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะอย่างสะดวกและปลอดภัย (Mace, 1998; Department of Public Works and Town & Country Planning, 2018) องค์การอนามัยโลกเสนอกรอบแนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลัง (Active Ageing Framework) เพื่อส่งเสริมสุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงของผู้สูงอายุ (WHO, 2007) หลายหน่วยงาน เช่น รฟม. และบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้นำแนวทางเหล่านี้มาปฏิบัติจริง โดยจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ทางลาด ห้องน้ำ ป้ายบอกทาง และระบบสัญญาณเตือนภัย การออกแบบเมืองที่เอื้อต่อผู้สูงอายุจึงเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่รวมถึงความปลอดภัย ความสะดวก และความเสมอภาคของทุกคนในสังคม พร้อมแนวคิดใหม่ “เมืองที่เอื้อต่อการสูงวัยอย่างมีศักดิ์ศรี” และ “โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการใช้ชีวิตตลอดช่วงวัย” ที่เน้นการมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: การออกแบบสภาพแวดล้อมเมือง, การเดินเท้า, ผู้สูงอายุ, Universal Design, Friendly Design

ABSTRACT

This article aims to compile and propose concepts for designing pedestrian environments in age-friendly cities. Thailand and other ASEAN countries are transitioning into super-aged societies, with an increasing proportion of older adults (Department of Older Persons, 2021; Situation of the Thai

Elderly, 2020). This demographic shift impacts social, urban, and infrastructure policies to ensure older adults can live safely and with dignity. The Elderly Act B.E. 2546 and the Ministerial Regulation on Facilities for Persons with Disabilities or the Elderly B.E. 2548 provide guidelines for accessible buildings and facilities, emphasizing equity and safety. Universal Design and Friendly Design are key approaches that promote convenient and safe access to public spaces (Mace, 1998; Department of Public Works and Town & Country Planning, 2018). The World Health Organization's Active Ageing Framework supports health, participation, and security for older adults (WHO, 2007). Several agencies, including the Mass Rapid Transit Authority of Thailand and PTT Public Company Limited, have implemented these principles by providing ramps, restrooms, signage, and alert systems. Designing age-friendly cities thus fosters an environment of safety, accessibility, and equity for all. New concepts, such as "Dignified Ageing City" and "Life-Cycle Infrastructure," emphasize participation and quality of life for older adults.

Keywords: urban environment design, pedestrian environment, older adults, Universal Design, Friendly Design

บทนำ

สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) หมายถึง สังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 10 หรือมากกว่าของประชากรทั้งหมด หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 7 หรือมากกว่า หากสังคมใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 20 หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 14 จะเข้าสู่ "สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์" (Aged Society) และหากประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ถือว่าเป็น "สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด" (Super-aged Society) (Department of Older Persons, 2021)

ในปี 2020 กลุ่มประเทศอาเซียนมีประชากรรวมประมาณ 664 ล้านคน โดยมีผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไปกว่า 73 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 11 ของประชากรทั้งหมด ส่วน "ผู้สูงอายุวัยปลาย" ที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไปมีจำนวน 7.6 ล้านคน หรือร้อยละ 1 ของประชากรทั้งหมด ในปีเดียวกัน ประเทศสมาชิกอาเซียน 6 ประเทศเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ได้แก่ สิงคโปร์ (ร้อยละ 21), ไทย (ร้อยละ 18), เวียดนาม (ร้อยละ 12), มาเลเซีย (ร้อยละ 11), อินโดนีเซีย (ร้อยละ 10) และเมียนมา (ร้อยละ 10) (Situation of the Thai Elderly, 2020, p. 5)

สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 [Elderly Act B.E. 2546 (2003)] ได้กำหนดให้บุคคลที่มีอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์และมีสัญชาติไทยถือเป็นผู้สูงอายุ (Office of the Promotion and Protection of the Elderly, 2009). ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี 2022 (พ.ศ.2565) โดยคาดว่าผู้สูงอายุจะมีสัดส่วนร้อยละ 20–30 ของประชากรทั้งหมด และจะกลายเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอดในปี 2031 (พ.ศ.2574) เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่นที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ยังได้กำหนดสิทธิที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ ทั้งด้านการคุ้มครอง สิทธิเสรีภาพ การส่งเสริมและสนับสนุน รวมถึงการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคาร ยานพาหนะ และบริการสาธารณะ ซึ่งสอดคล้องกับกฎกระทรวงตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2543 โดยกำหนดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้พิการหรือคนชรา พ.ศ.2548 ในอาคารที่เปิดให้บริการเกิน 300 ตารางเมตร เช่น โรงพยาบาล อาคารราชการ โรงแรม ห้างสรรพสินค้า และศูนย์การค้า

ญี่ปุ่นเป็นประเทศแรก ๆ ที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 จัดอยู่ใน “สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด” (Super-aged Society). ขณะที่สิงคโปร์และเกาหลีใต้แม้จะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์แล้ว แต่ยังเผชิญกับปัญหาการมีบุตรลดลงและจำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังมากขึ้น โดยเฉพาะในเกาหลีใต้ที่ผู้สูงอายุจำนวนมากยังมีฐานะยากจน แม้ว่าหลายประเทศในเอเชียและยุโรปจะพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แต่ประเทศไทยยังคงมีข้อจำกัดด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบขนส่งสาธารณะ ทำให้ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยประสบอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งในด้านการเดินทาง การเข้าถึงบริการสุขภาพ และกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ภาครัฐและเอกชนควรร่วมกันพัฒนาเพื่อให้ประเทศไทยสามารถรับมือกับการเป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอดได้อย่างยั่งยืน

กรอบในการวิเคราะห์

จากการศึกษาการออกแบบสภาพแวดล้อมในเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุแต่ละคนมีพฤติกรรมการเดินทางที่แตกต่างกันไป ทั้งในด้านสมรรถภาพทางกาย ความสามารถทางสติปัญญา และสภาวะทางจิตใจ ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ส่งผลต่อรูปแบบการใช้ทางเท้าและการเผชิญกับอุปสรรคที่หลากหลาย โดยข้อมูลจากโรงพยาบาลกรุงเทพระบุว่าปัจจุบันคนไทยเสียชีวิตจากการ “พลัดตกหกล้ม” สูงถึงปีละประมาณ 1,600 คน ซึ่งเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับ 2 ของการบาดเจ็บโดยไม่ตั้งใจ (Unintentional Injury) รองจากอุบัติเหตุทางถนน ทั้งนี้หนึ่งในสามของผู้เสียชีวิตอยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป และความเสี่ยงจะเพิ่มสูงขึ้นตามอายุที่มากขึ้น โดยผลกระทบที่พบบ่อยจากการหกล้ม ได้แก่ กระดูกสะโพกแตกหัก หรือการบาดเจ็บทางสมอง ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความพิการหรือการเสียชีวิตในที่สุด (Bangkok Hospital, 2023)

แนวคิดหลักที่นำมาใช้เพื่อสนับสนุนการออกแบบพื้นที่สำหรับผู้สูงอายุ คือ แนวคิดการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล (Universal Design) ซึ่งมุ่งเน้นให้ทุกคนสามารถใช้งานพื้นที่ได้อย่างเท่าเทียม ปลอดภัย และสะดวก โดย Ron Mace (1998) ได้เสนอหลักการของการออกแบบเพื่อทุกคนไว้ 7 ประการ ได้แก่ Equitable Use – การออกแบบที่ทุกคนสามารถใช้งานได้อย่างเท่าเทียม Flexibility in Use – การออกแบบที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้ Simple and Intuitive Use – การใช้งานที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน Perceptible Information – การสื่อความหมายที่ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย Tolerance for Error – การลดความเสี่ยงจากความผิดพลาดในการใช้งาน

Low Physical Effort – การออกแบบที่ไม่ต้องใช้แรงมากในการใช้งาน Size and Space for Approach and Use – การกำหนดขนาดและพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเข้าถึงและใช้งาน

องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเข้าถึงพื้นที่โดยไม่ติดขัดหรือไม่มีระดับขั้นของพื้น (No-Step) เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ อย่างราบรื่น หากจำเป็นต้องมีความต่างระดับ ต้องจัดให้มีทางลาดพร้อมราวจับเพื่อช่วยในการเคลื่อนไหว ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญของการออกแบบที่เอื้อต่อผู้สูงอายุและผู้มีข้อจำกัดทางกายภาพ

นอกจากนี้ หลักการออกแบบเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสามารถจำแนกได้เป็นประเด็นย่อย ดังนี้ Accessibility: การเข้าถึงพื้นที่ได้โดยสะดวกและปลอดภัย Access or Accessible: การใช้งานอาคารได้ด้วยตนเองในพื้นที่ที่จัดเตรียมไว้ Reachability: การเข้าถึงอาคารและสิ่งอำนวยความสะดวกได้ทั่วถึง Usability: การใช้งานอาคารอย่างสะดวกสบายและมีประสิทธิภาพ Safety: ความปลอดภัยในการใช้งานและการเคลื่อนไหวภายในพื้นที่ Workability: การออกแบบที่ปราศจากสิ่งกีดขวางและลดอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

Barrier-free or Non-handicapping: การจัดการพื้นที่ให้ปราศจากอุปสรรค เพื่อให้ผู้สูงอายุและบุคคลทั่วไปสามารถใช้งานได้อย่างเท่าเทียม (Mace, 1998)

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ กรอบแนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลัง (WHO's Active Ageing Framework) ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization [WHO], 2007) ซึ่งเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงระบบบริการสาธารณสุข มีส่วนร่วมในสังคม และได้รับความปลอดภัยในการดำรงชีวิต โดยการจัดสภาพแวดล้อมและโครงสร้างของเมืองให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ เช่น การปรับปรุงทางเท้า ทางข้ามถนน ระบบขนส่งสาธารณะ และพื้นที่พักผ่อนให้เหมาะสมกับสมรรถภาพของผู้สูงวัย

สำหรับประเทศไทย แนวคิดนี้ถูกพัฒนาและประยุกต์ใช้ภายใต้ชื่อว่า "อารยสถาปัตย์" (Friendly Design) ซึ่งหมายถึงการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้โดยเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุ คนทั่วไป หรือผู้พิการ แนวทางดังกล่าวจึงเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างเมืองที่ทุกคนสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัย สะดวก และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (Department of Public Works and Town & Country Planning, 2018)

เนื้อหา

ปัจจุบัน "ประเด็นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ" ถือเป็นเรื่องที่ได้รับความสำคัญอย่างมากในสังคมไทย สะท้อนให้เห็นจากการประกาศใช้ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ และอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบริการและสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็น ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวสอดคล้องกับกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา พ.ศ. 2548 ที่กำหนดให้หน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน รวมถึงรัฐวิสาหกิจ มีหน้าที่เตรียมความพร้อมด้านพื้นที่กายภาพ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากอาคารหรือสถานที่ได้อย่างเท่าเทียมกับคนทั่วไป

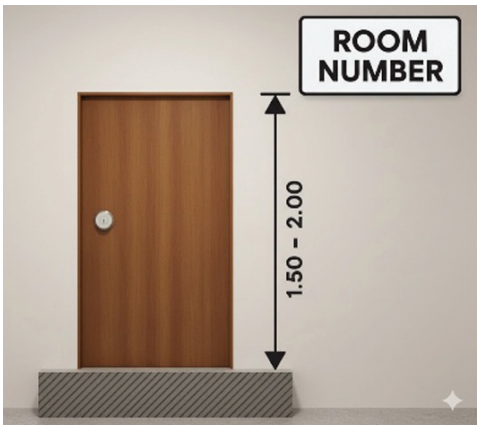
หลายหน่วยงานได้ร่วมกันดำเนินการสนับสนุนในด้านการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ และสิทธิเสรีภาพของผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดทำสื่อภาพประกอบ คำบรรยาย และคู่มือแนวทางการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่การใช้งานจริง ตัวอย่างเช่น การรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนแห่งประเทศไทย (รฟม.) และบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ดำเนินการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น ทางลาด ห้องน้ำที่รองรับการใช้งานของผู้สูงวัย ป้ายบอกทางที่ชัดเจน และระบบสัญญาณเตือนภัยที่เข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถสัญจรและใช้บริการได้อย่างปลอดภัยและสะดวกมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีหน่วยงานที่มุ่งเน้นการส่งเสริมความรู้ในเชิงวิชาการ เช่น มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมและจัดพิมพ์ข้อมูลด้านสิทธิและเสรีภาพของผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานและประชาชนทั่วไป ในขณะเดียวกัน สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มีการนำ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาผนวกเข้ากับ กฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพและคนชรา พ.ศ. 2548 รวมทั้งแนวคิด การออกแบบเพื่อคนทั้งมวล (Universal Design) เพื่อจัดทำแนวทางการออกแบบสิ่งแวดล้อมและอาคารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดและประมวลเป็นภาพประกอบพร้อมคำอธิบายตามข้อกำหนดของกฎหมายแต่ละข้อ เพื่อให้ผู้ออกแบบ สถาปนิก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องและเป็นรูปธรรม

การออกแบบสิ่งแวดล้อมที่คำนึงถึงผู้สูงอายุไม่เพียงแต่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางที่สะท้อนถึงสังคมที่มีความเท่าเทียมและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง การสร้างความเข้าใจและการปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่เมืองและชุมชนให้เป็น "พื้นที่ที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ" ซึ่งจะช่วยยกระดับมาตรฐาน

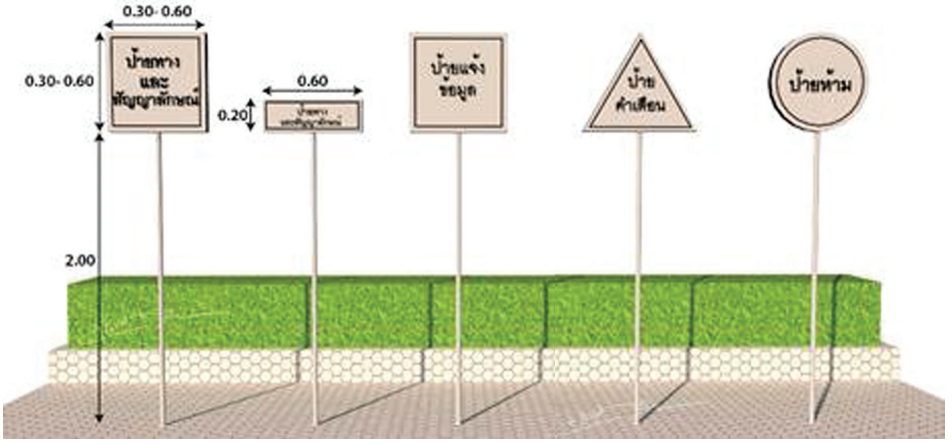
การใช้ชีวิตของทุกคนในสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งเนื้อหาในการออกแบบสภาพแวดล้อมในการเดินเท้าในเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุนั้นประกอบด้วยรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

ป้ายแสดงสิ่งอำนวยความสะดวก มีส่วนสำคัญต่อการเข้าใช้งานของผู้สูงอายุ โดยป้ายที่ดีนั้นต้องมีความชัดเจน มองเห็นง่าย พร้อมทั้งติดอยู่ในตำแหน่งที่ไม่ทำให้สับสน สำหรับสีของป้ายและตัวหนังสือนั้นมีทั้งหมด 4 สี โดยแต่ละสีทำหน้าที่สื่อสารในรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ ป้ายพื้นหลังสีแดงตัวหนังสือสีขาว ให้ความหมาย ห้าม/ไม่ ป้ายพื้นหลังสีเหลืองตัวหนังสือสีดำ ให้ความหมาย ระวัง ป้ายพื้นหลังสีเขียวตัวหนังสือสีขาว ให้ความหมาย ปลอดภัย ป้ายพื้นหลังสีฟ้าตัวหนังสือสีขาว ให้ความหมาย ติดต่อสอบถาม โดยรูปแบบและการติดตั้งของป้ายนั้นจะมีรูปแบบแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะการใช้งาน เช่น ป้ายชื่อถนน ควรอยู่สูงจากระดับพื้น 2.00 – 2.50 เมตร

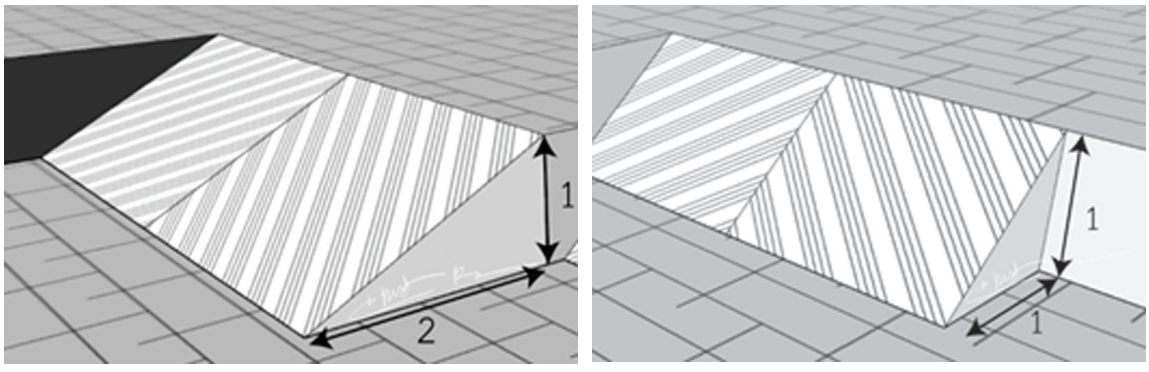
ภาพที่ 1 บ้านเลขที่ และห้องพัก

บ้านเลขที่ และห้องพักนั้น ป้ายและเครื่องหมายอื่น ๆ ควรติดตั้งที่กำแพงหรือผนัง โดยควรอยู่สูงจากระดับพื้น 1.50 – 2.00 เมตรให้ผู้สูงอายุมองเห็นได้ชัดแต่ไกล

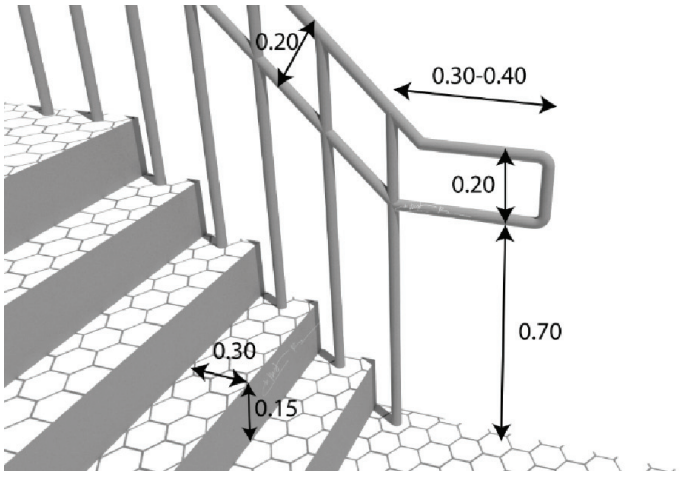
ภาพที่ 2 แผ่นป้าย

ขนาดและรูปร่างของแผ่นป้ายนั้นควรมีลักษณะสี่เหลี่ยมจัตุรัส ต้องมีขนาดอย่างน้อย 0.30 X 0.30 เมตร หรือ 0.60 X 0.60 เมตร ป้ายมีเหลี่ยมผืนผ้า ต้องมีขนาด 0.20 X 0.60 เมตร ทั้งนี้แผ่นป้ายแจ้งข้อมูลต่าง ๆ ควรให้รูปร่างสี่เหลี่ยม และป้ายเตือนต่าง ๆ ควรเป็นรูปร่างสามเหลี่ยม ป้ายห้ามนั้นควรมีรูปทรงวงกลมเพื่อเป็นมาตรฐานและความเข้าใจตรงกันตามมาตรฐาน

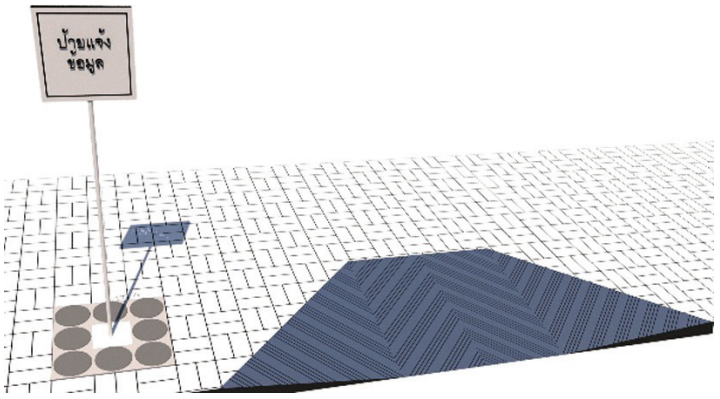
ภาพที่ 3 ระดับพื้น

ระดับพื้นมีการปรับระดับพื้นภายในหรือภายนอกอาคารที่มีความต่างกันเกิน 0.02 เมตร ให้มีทางลาดในจุดเปลี่ยนถ่ายที่ต่างระดับกัน โดยกฎกระทรวงกำหนดให้มีทางลาด 45 องศา หรืออัตราส่วน 1:1 และหนังสือคู่มือปฏิบัติวิชาชีพการออกแบบสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับทุกคน ควรมีทางลาด ในอัตราส่วน 1:2 เพื่ออำนวยความสะดวกแก่รถเข็นขึ้นลง

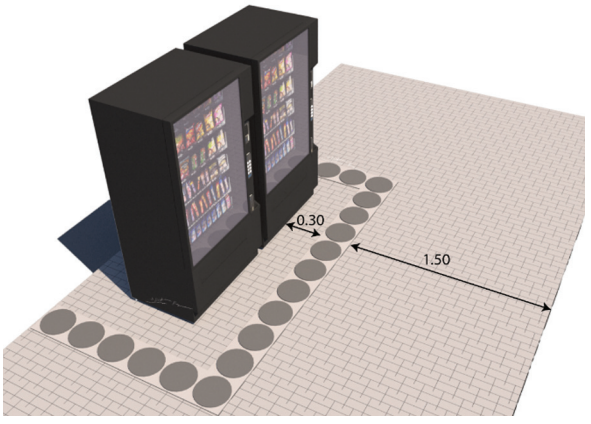

ภาพที่ 4 บันได

ราวจับในแนวนอนมีความสูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 0.80 เมตร แต่ไม่เกิน 0.90 เมตร และให้ยื่นล้ำออกมาในระยะ 0.30 เมตรแต่ไม่เกิน 0.40 เมตร ทั้งนี้ราวจับควรยาวต่อเนื่องกันตลอด ขนาดของราวจับควรมีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 0.03 เมตร แต่ไม่เกิน 0.40 เมตร โดยตลอดความยาวของราวจับต้องไม่มีจุดแหลมคมและไม่มีสิ่งกีดขวาง

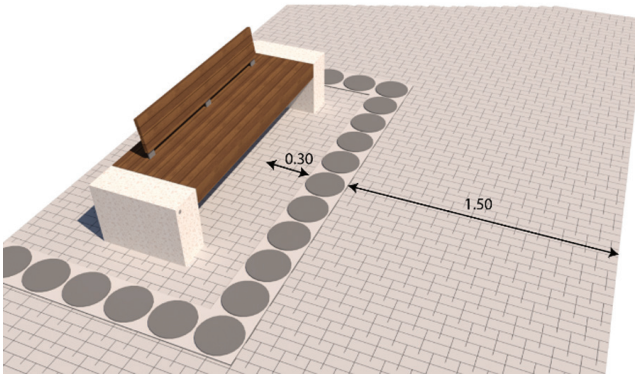

ภาพที่ 5 สิ่งกีดขวางบนแนวทางเดิน

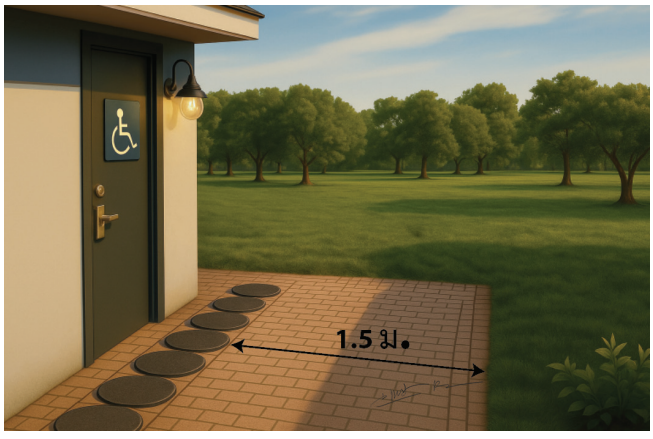
ภาพที่ 6 โถงทางเดิน

โถงทางเดินภายในอาคาร รวมไปถึงทางเชื่อมระหว่างอาคาร ต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ทั้งนี้ ในกรณีที่มีสิ่งกีดขวางบนแนวทางเดินต้องจัดให้อยู่ในแนวเดียวกัน โดยไม่กีดขวางทางเดิน และต้องมีพื้นผิวต่างสัมผัสหรือการกั้นก่อถึงสิ่งกีดขวางนั้น อย่างน้อย 0.30 เมตร

ภาพที่ 7 ที่นั่ง

บริเวณทางเดินควรมีการจัดเตรียมที่นั่งสำหรับผู้สูงอายุในทุก ๆ ระยะที่เหมาะสม โดยทางเดินต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ทั้งนี้การจัดเตรียมที่นั่งต้องไม่กีดขวางทางเดิน ทั้งนี้ต้องมีพื้นผิวต่างสัมผัสหรือการกั้นก่อนถึงสิ่งกีดขวางนั้น อย่างน้อย 0.30 เมตร

ภาพที่ 8 ห้องน้ำ

บริเวณแนวทางเดินควรมีการเตรียมห้องน้ำในทุกๆระยะที่เหมาะสม โดยต้องไม่กีดขวางทางสัญจรหลักและทางสัญจรต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ทั้งนี้ต้องมีพื้นผิวต่างสัมผัสหรือการกั้นก่อนถึงสิ่งกีดขวางนั้น อย่างน้อย 0.30 เมตร

สรุปผล

ประเทศไทยและประเทศในภูมิภาคอาเซียนกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด” (Super-aged Society) ซึ่งหมายถึงสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (Department of Older Persons, 2021). ในปี 2020 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 18 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 30 ภายในปี 2031 (Situation of the Thai Elderly, 2020) การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างประชากรนี้ส่งผลโดยตรงต่อการวางนโยบายด้านสังคม เมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดให้บุคคลอายุครบ 60 ปีบริบูรณ์ถือเป็นผู้สูงอายุ และรับรองสิทธิในการเข้าถึงบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกตามกฎหมาย (Office of the Promotion and Protection of the Elderly, 2009). กฎหมายนี้สอดคล้องกับกฎกระทรวงกำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือคนชรา พ.ศ. 2548 ภายใต้พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งเน้นให้สถานที่ราชการ โรงพยาบาล โรงแรม และอาคารขนาดใหญ่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ทางลาด ราวจับ และห้องน้ำที่เหมาะสม เพื่อสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ

อย่างไรก็ตาม การเข้าสู่สังคมสูงวัยของไทยยังเผชิญกับอุปสรรคด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะระบบขนส่งสาธารณะ ทางเท้า และอาคารที่ยังไม่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ข้อมูลจากโรงพยาบาลกรุงเทพระบุว่า การพลัดตกหกล้มเป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับ 2 ของการบาดเจ็บโดยไม่ตั้งใจ และหนึ่งในสามของผู้เสียชีวิตเป็นผู้สูงอายุ (Bangkok Hospital, n.d.). ปัญหานี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการออกแบบพื้นที่เมืองให้เหมาะสมกับสมรรถภาพของผู้สูงวัย

แนวคิดหลักที่รองรับการออกแบบพื้นที่เพื่อผู้สูงอายุคือ “การออกแบบเพื่อคนทั้งมวล” (Universal Design) โดย Mace (1998) เสนอหลักการ 7 ประการ เช่น ความเท่าเทียมในการใช้งาน (Equitable Use) ความยืดหยุ่น (Flexibility

in Use) ความเข้าใจง่าย (Simple and Intuitive Use) และการลดความเสี่ยงจากความผิดพลาด (Tolerance for Error). หลักการดังกล่าวมุ่งให้ทุกคนใช้พื้นที่ได้โดยไม่ต้องปรับเปลี่ยนพิเศษ และถือเป็นรากฐานของ “อารยสถาปัตย์” (Friendly Design) ที่ถูกพัฒนาในประเทศไทย (Department of Public Works and Town & Country Planning, 2018).

นอกจากนี้ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization [WHO], 2007) เสนอ “กรอบแนวคิดการสูงวัยอย่างมีพลัง” (Active Ageing Framework) ซึ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงของผู้สูงอายุ โดยให้เมืองและชุมชนออกแบบพื้นที่สาธารณะให้เข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม เช่น ทางเดินเท้าที่ปลอดภัย ทางข้ามถนน ห้องน้ำสาธารณะ และจุดพักผ่อน

ในระดับปฏิบัติ หลายหน่วยงาน เช่น การรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนแห่งประเทศไทย (รฟม.) และบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้จัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุ ทั้งทางลาด ห้องน้ำเฉพาะ ป้ายบอกทาง และระบบสัญญาณเตือนภัย เพื่อสร้างการเข้าถึงและความปลอดภัย ส่วนสมาคมสถาปนิกสยามฯ ได้จัดทำคู่มือแนวทางออกแบบสภาพแวดล้อมตามหลัก Universal Design เพื่อให้สถาปนิกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้จริง

การออกแบบเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุจึงไม่ได้เป็นเพียงการปรับพื้นที่ทางกายภาพ แต่เป็นการสร้าง “วัฒนธรรมของการไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” (Inclusive Society). เมืองที่คำนึงถึงผู้สูงอายุย่อมเป็นเมืองที่คำนึงถึงทุกคน และสะท้อนถึงความเสมอภาค ความปลอดภัย และคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนของสังคมไทย

แนวคิดใหม่ที่เสนอ

1. “เมืองที่เอื้อต่อการสูงวัยอย่างมีศักดิ์ศรี” (Dignified Ageing City)

มุ่งเน้นให้การออกแบบเมืองไม่เพียงแต่ลดอุปสรรคทางกายภาพ แต่ยังส่งเสริมความรู้สึกมีคุณค่าและการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมสังคม

2. “โครงสร้างพื้นฐานเพื่อการใช้ชีวิตตลอดช่วงวัย” (Life-Cycle Infrastructure)

เสนอให้ระบบสาธารณูปโภคถูกออกแบบให้ตอบโจทย์คนทุกวัย ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้สูงอายุ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในอนาคต

REFERENCES

Aging in Place. (n.d.). **Universal design for aging in place.** http://aginginplace.com/aging-in-place-diy/universal-design/

Bangkok Hospital. (2023). Reducing fall accidents in the elderly. https://www.bangkokhospital.com/content/reduce-accidents-in-the-elderly-2 (In Thai)

Chotiwatthanapun, B. (2019). Friendly design toilet for elderly. **Veridian E-Journal, Silpakorn University, 12**(4), 1–10. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/160885 (In Thai)

Department of Older Persons. (2021). **สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและสถิติ** [Current aging society and statistics] https://www.dop.go.th/th/know/15/926 (In Thai)

Department of Public Works and Town & Country Planning. (2018). **Universal Design and Friendly Design guidelines for public buildings.** Bangkok: Ministry of Interior.

Elderly Act B.E. 2546 (2003). **Royal Gazette, 120**, 1–8. (In Thai)

Mace, R. (1998). **Universal design: Seven principles.** https://projects.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_us/usronmace.htm

Ministry of Interior. (2005). **Ministerial regulation: Facilities in buildings for persons with disabilities or the elderly B.E. 2548.** (In Thai)

Office of the Promotion and Protection of the Elderly. (2009). **คู่มือพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546** [Handbook of the Elderly Act B.E. 2546]. (In Thai)

Phrasirichad, N. (2020). Developing civilization to improve the quality of life of the elderly in the community in Thonburi District, Bangkok. **Dhonburi Rajabhat University Journal, 14**(1), 1–15. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/journaldru/article/view/253477 (In Thai)

Situation of the Thai Older Persons. (2020). **Status of elderly in Thailand 2020.** Office of the National Statistics.

Thai Health Promotion Foundation. (2020). **คู่มืออารยสถาปัตย์: การออกแบบที่เป็นมิตรต่อทุกคน** [Civilization handbook: Design that is friendly to all people]. https://www.thaihealth.or.th/คู่มืออารยสถาปัตย์-การอ/ (In Thai)

The Association of Siamese Architects under Royal Patronage. (2009). **Professional practice guidebook for architects: Environmental design and facilities for universal design (Universal Design Code of Practice).** The Association of Siamese Architects under Royal Patronage.

World Health Organization. (2007). **Global age-friendly cities: A guide.** WHO. http://www.who.int/ageing/publications/age_friendly_cities_guide/en